

MAT Á UMHVERFISÁHRIFUM

NÍÐURSTÖÐUR FRUMATHUGUNAR OG ÚRSKURÐUR SKIPULAGSSTJÓRA RÍKISINS UM VIKURNÁM MILLI ÞJÓRSÁR OG RANGÁR OG Á HAFI NORÐAN SKÁLARFELLS

1. INNGANGUR

Skipulagsstjóri ríkisins hefur fengið til frumathugunar vikurnám á milli Þjórsár og Rangár og á Hafi norðan Skálarfells, samkvæmt lögum nr. 63/1993 um mat á umhverfisáhrifum.

Framkvæmdaraðili: Jarðefnaiðnaður hf.

Framkvæmd kynnt í frummatsskýrslu: Vikurnám Jarðefnaiðnaðar hf. við Þjórsá austan Búrfells, í Rangárvallasýslu og Árnassýslu, samkvæmt sérvinnsluleyfi útgefnu af iðnaðarráðuneytinu dags. 30. apríl 1998 og samkvæmt vikurvinnslusamningi við Holta- og Landsveit á aðliggjandi svæði til suðvesturs, milli Þjórsár og Rangár dags. 28. júní 1995. Svæðið er alls um 700 ha.

Markmið framkvæmdar: Að nema vikur og vinna hann til sölu innanlands og erlendis og áframhaldandi vöruþróun.

Frumathugun: Þann 10. júlí 1999 tilkynnti Verkfræðistofa Suðurlands ehf. fyrir hönd Jarðefnaiðnaðar hf. framkvæmdina til Skipulagsstofnunar. Framkvæmdin var auglýst opinberlega þann 21. júlí 1999 í Lögbirtingablaðinu, Morgunblaðinu og Sunnlenska fréttablaðinu. Frummatsskýrsla lá frammi til kynningar frá 21. júlí til 25. ágúst 1999 á skrifstofum Holta- og Landsveitar og Gnúpverjahrepps. Einnig í Þjóðar-bókhlöðunni og hjá Skipulagsstofnun í Reykjavík. Engin athugasemd barst á kynningartíma. Leitað var umsagnar Holta- og Landsveitar, Gnúpverjahrepps, Náttúruverndar ríkisins, Hollustuverndar ríkisins og Landgræðslu ríkisins. Framkvæmdin var kynnt Þjóðminjasafni Íslands.

Gögn lögð fram við frumathugun:

Frummatsskýrsla: Vikurnám. Milli Þjórsár og Rangár og á Hafi norðan Skálarfells. Frummat á umhverfisáhrifum. Verkfræðistofa Suðurlands ehf., júlí 1999.

Önnur gögn: Svör framkvæmdaraðila við umsögnum og fyrirspurnum Skipulagsstofnunar dags. 6., 9., 13. og 14. september 1999.

Fylgiskjöl svarbréfa framkvæmdaraðila:

- Stutt greinargerð um hreinleika vikurs. Jarðefnaiðnaður hf., 3. september 1999.
- Gæði vikurs. Garðyrkjuskóli ríkisins, 24. ágúst 1999.

2. UMSAGNIR

Leitað var umsagnar **Gnúpverjahrepps** með bréfi dags. 16. júlí 1999 og barst umsögn með bréfi dags. 2. september 1999. Þar segir m.a.:

„Hreppsnefnd gerir ekki athugasemd við meðfylgjandi skýrslu og telur að þar komi fram allir þeir þættir sem máli skipta.“

Leitað var umsagnar **Holta- og Landsveitar** með bréfi dags. 16. júlí 1999 og barst umsögn með bréfi dags. 7. september 1999. Þar segir m.a.:

„Sveitarstjórn Holta- og Landsveitar gerir engar athugasemdir við fyrirliggjandi frummat á umhverfisáhrifum og telur að matsskýrslan geri nægjanlega grein fyrir umhverfisáhrifum.“

Leitað var umsagnar **Náttúruverndar ríkisins** með bréfi dags. 16. júlí 1999 og barst umsögn með bréfi dags. 13. ágúst 1999. Þar segir m.a.:

„Í frummatsskýrslu kemur fram að í svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands (1996-2015) sé umrætt námusvæði skilgreint sem náttúruverndarsvæði og Rangárbotnar sem vatnsverndarsvæði. Náttúruvernd ríkisins telur að tryggja beri verndun gróðurvinjarinnar og lindasvæðanna í Rangárbotnum, enda er svæðið grundvöllur þess lífríkis sem þar finnst. Brýnt er að landslagsheildin frá og við Rangárbotna og niður með Ytri-Rangá haldist og því er lagt til að vikurbökkunum verði ekki raskað á um 100 m breiðu beltinu meðfram Ytri-Rangá. Tekið er undir ábendingar í fylgiskjali 7 með frummatsskýrslunni að áður en námavinnslu verði haldið áfram verði markað á kort hve langt vinnslan má ná og einnig að „merkja kyrfilega á því svæði þar sem námavinnslan fer fram á hverjum tíma.“

Tryggja verður að umferð almennings á árbakka, bæði Þjórsár og Ytri-Rangár, verði ekki hindruð með girðingum eða öðrum mannvirkjum. Náttúruvernd ítrekar eftirfarandi ábendingar í fylgiskjali 7 með frummatsskýrslunni þar sem segir: „Aðkoman að Fossabrekkum á að vera óhindruð og umgengnin verður að vera þannig að ferðamenn verði sem minnst varir við vikurnámið þar.“

Lögð er áhersla á að áður en leyfi verður veitt til efnistökkunnar liggi fyrir áætlun um fyrirhugaða efnistöku í samræmi við 47. og 48. gr. laga um náttúruvernd. Í áætluninni skal gerð grein fyrir magni og gæðum efnis, vinnslutíma og frágangi á efnistökusvæðinu þ.e. hverjum vinnsluteig fyrir sig svo og þegar námunni verður lokað.

Að eftirlit verði með framkvæmdinni í samræmi við b-lið, 6. gr. og 7. gr. laga um náttúruvernd.

Þá er gerð krafa um að frágangur á efnistökkustað sé í samræmi við samþykktu áætlun námuréttarhafa, skv. 49. gr. áðurnefndra náttúruverndarlaga. Tekið er undir ábendingar í fylgiskjali 7 með frummatsskýrslunni um að vikurbakkarnir „sem skildir verða eftir við Rangá þurfa að vera með hæfilegum fláa og sjá þarf til þess að þeir hvorki rofni né blási upp.“ Við lokafrágang, eftir að búið er að slétta og móta landið er þess vænst að innlendar plöntutegundir verði notaðar en ekki innfluttar eins og t.d. lúpína eða beringspunktur.

Náttúruvernd ríkisins væntir þess að staðsetning starfsmannahúss á vinnslusvæðinu verði ávallt valin þannig að það verði lítt áberandi.

Að öðru leyti gerir Náttúruvernd ríkisins ekki athugasemdir við framkvæmdina með þeim skilyrðum að farið verði að fullu eftir reglugerð um vinnslu og nýtingu vikurs, nr. 514/1995, að jarðraski á hverjum tíma verði haldið í lágmarki og umgengni sem best verður á kosið. Að lokum er þess vænst að haft verði samráð við eftirlitsráðgjafa Náttúruverndar ríkisins á Suðurlandi um frágang og vinnslu nýrra vikurteiga.“

Leitað var umsagnar **Hollustuverndar ríkisins** með bréfi dags. 16. júlí 1999 og barst umsögn með bréfi dags. 11. ágúst 1999. Þar segir m.a.:

„Hollustuvernd ríkisins þykir lýsing á tæknilegum aðgerðum til mengunarvarna frekar rýr. Hvað varðar meðferð á olíum og eldsneyti þá kemur ekki fram stærð geyma og frágangur þeirra, um aðstöðu til viðhalds, eldsneytistöku og olíuskipta, eða hvort slík aðstaða verði sett upp á staðnum. Stofnunin bendir á gildandi reglugerð nr. 35/1994 um varnir gegn olíumengun frá starfsemi í landi.

Í frummatsskýrslunni er fullyrt að loft eða rykmengun við námavinnslu vikursins sé ekki sú að ástæða sé til sérstakra ráðstafana enda sé svæðið fjarri allri byggð. Hollustuvernd ríkisins bendir á að lög um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998 taka til hvers konar starfsemi og framkvæmda hér á landi, í lofthelgi, efnahagslögsögu og farkostum sem ferðast undir íslenskum fána, sem geta haft áhrif á markmið laganna. Í gildandi mengunarvarnareglugerð eru ákvæði og viðmiðunarmörk um loftgæði. Stofnunin hefur engar sérstakar ástæður til að ætla að farið verði yfir þessi mörk vegna starfseminnar, en skýrslan veitir hins vegar engar upplýsingar um það.“

Leitað var umsagnar **Landgræðslu ríkisins** með bréfi dags. 16. júlí 1999 og barst umsögn með bréfi dags. 10. ágúst 1999. Þar segir m.a.:

„Athugasemdir Landgræðslu ríkisins eru í nokkrum liðum og snúa að afmörkun vinnslusvæðis, skipulagi vinnslunnar og frágangi svæðis. Meginatriðin eru þessi:

- *Mörkum vinnslusvæðisins austan Þjórsár verði breytt að norðanverðu.*
- *Áætlun um efnistöku skv. 48. gr. Náttúruverndarlaga nr. 44/1999 verði gerð.*
- *Frágangur vinnsluteiga verði samkvæmt fyrirmælum Landgræðslunnar. Sáð verði melgresi í jafnað land og borið á svo lengi sem Landgræðslan telur þörf á.*
- *Starfsleyfi verði gefið út til 10 ára og endurmetið að þeim tíma liðnum.*

Landgræðslan bendir á að vinnslusvæðið er í miðju uppgræðslusvæði sem nær allt innan frá Valafelli og suður undir svokallaðan Galtalækjarskóg. Á þessu svæði öllu hefur verið unnið verulegt uppgræðslustarf á undanförunum árum í þeim tilgangi að draga úr rofi á svæðinu og sandburði niður í byggð. Unnið er samkvæmt sérstakri áætlun um uppgræðslu svæðisins og á fyrsta hluta uppgræðslunnar að ljúka árið 2005. Þess má vænta að eftir 5-7 ár verði komin nokkuð samfelld gróðurþekja melgresis, beringspunts og túnvinguls beggja vegna fyrirhugaðs námasvæðis. Plöntun víðis er fyrirhuguð á árunum 2002 – 2010 en þess er ekki að vænta að víðir verði orðinn áberandi í landinu fyrr en undir lok þess tímabils.

Landgræðsla ríkisins er ekki sammála þeirri lýsingu sem gefin er í kafla 3.2 Umhverfisáhrif / Landrof. Óraskað yfirborð vikranna er tiltölulega stöðugt en minnsta rask margfaldar það magn lausra efna sem af hverri flatareiningu fýkur. Sérlega er hætt við foki á námasvæðinu þar sem vindstrengur myndast milli Búrfells og Heklu í þurrum norðaustanáttum. Allt rask á svæðinu, hversu lítilfjörlegt sem það virðist, vinnur því gegn markmiðum Landgræðslunnar með uppgræðslunni og eykur á rof og sandburð á og af svæðinu sem þó er ærinn fyrir. Gróður á svæðinu er í verulegri framför eftir að beit þar var hætt. Beitarfriðunin ásamt uppgræðslum mun á tiltölulega skömmum tíma breyta mjög ásýnd landsins á þessu svæði og þá mun námasvæðið verða uppspretta meginhluta þess sandryks sem berst niður í byggð.

Þess er ekki getið í frummatsskýrslu með hvaða hætti fyrirhugað er að vinna jarðefni á svæðinu svo sem skylt er að gera skv. 1. mgr., 48.gr. laga nr. 44/1999. Það sem næst því kemst er uppdráttur er sýnir fyrirhuguð vinnslusvæði í Fossabrekkunámu næstu 3 ár eða til ársins 2002. Engar upplýsingar eru um vinnsluáætlun fyrir Merkihvolsnámu (nafngift námu þessarar er að mati Landgræðslunnar nokkuð misvísandi þar eð hún er um 5 km innan við Merkihvol) eða námu á Hafí. Landgræðslan fer fram á að áætlun um efnistöku fyrir allt svæðið verði lögð fram.

Landgræðsla ríkisins getur ekki fallist á norðurmörk fyrirhugaðs vinnslusvæðis austan Þjórsár. Á uppdrætti (9. kafla uppdráttur 1:20000) eru norðurmörk sýnd um 500 m norðan við suðurmörk innra uppgræðslusvæðisins. Á því svæði öllu er búið að sá melgresi og er það í miklum og góðum vexti. Landgræðslan krefst þess að norðurmörk vinnslusvæðisins verði hið minnsta færð suður fyrir núverandi landgræðslugirðingu norðan Dómadalsslóðar. Landgræðslan leggur til að norðurmörkin verði sunnan þeirrar slóðar og að svæðinu frá upptökum Rangár í Norðurbotnum að þjóðvegi 26 verði haldið utan vinnslusvæðis en þarna við upptök Rangár er sjálfsáð melgresi í mikilli framför. Ennfremur að vinnsla á Norðurbotnasvæðinu verði ekki heimiluð eftir 2005 enda má gera ráð fyrir að svæðið verði þá að talsverðu leyti gróið.

Ætla má að fyrirhugað sé að vinna Fossabrekkunámu áfram til suðurs og að þar verði megin vinnslusvæði Jarðefnaiðnaðar næstu 5-10 árin. Miðað við ódagsettan uppdrátt af fyrirhuguðu vinnslusvæði til 2002 ætti svæðið frá Fossabrekkunámu að Merkihvolsnámu að vera fullnægjandi til ársins 2009 eða í 10 ár. Landgræðsla ríkisins leggur til að námaleyfi verði bundið við 10 ár. Ástæða þessa er nauðsyn Landgræðslunnar á að samræma aðgerðir sínar á aðliggjandi uppgræðslusvæðum því sem er að gerast á námasvæðinu.

Nokkur misskilningur er varðandi kröfu Landgræðslunnar um frágang brúna í námunum (sbr. bls. 6 lið 2.3.1.). Þar er ekki verið að tala um jöfnun brúna frá degi til dags heldur í lok hvers vinnslutímabils, sem samkvæmt matsskýrslu er alla jafna í október eða nóvember ár hvert, eða þegar vinnsla er lokið í hverjum vinnsluteig. Er vænst til þess að unnt sé að verða við þessari kröfu.

Landgræðsla ríkisins getur ekki vikið frá því skilyrði sínu, sbr. bréf Landgræðslunnar til Verkfræðistofu Suðurlands frá 12. mars 1999 og svar skýrsluhöfunda við þeim athugasemdum (bls. 11, 2. msl.), að við lokafrágang nýttara svæða verði sáð melfræi í allt hreyft land og borið á þær sáningar næstu ár á eftir skv. vinnureglum Landgræðslunnar, eða þar til gróður hefur náð að binda yfirborðslög og varanleg gróðurframvinda er komin af stað. Fyrr telst

frágangi námasvæða ekki lokið. Þessari kröfu til rökstuðnings vísast til 17. og 18. gr., 1. og 2. mgr. Landgræðslulaga nr. 17/1965 og 49. gr. 1. mgr. laga nr. 44/1999 en þar segir að ganga skuli frá efnistökusvæði þannig „að sem best falli að umhverfi.“ [...] Landgræðsla ríkisins fellst ekki á þau rök að sáningar spilli hreinleika vikursins frekar en orðið er. Bæði er að fræ og gró berast óhindrað af nærliggjandi svæðum inn yfir vinnslusvæðið og melsáning er gerð að hausti um það leyti sem vinnslu er að ljúka. [...]

Landgræðsla ríkisins telur ekki nauðsynlegt að fulljafna land í vinnsluteigum eftir að vinnslu lýkur svo lengi sem hægt er að fara um landið. Eðlileg ásýnd landsins bæði norðan og sunnan við vinnslusvæðið er mishæðóttir hraunkollar upp úr sand- og vikurbreiðum. Þannig ásýnd lands hentar reyndar betur landnámi plantna en flatir vikrar.

Landgræðsla ríkisins leggst ekki gegn námi vikurs á þessum stað en gerir kröfu um að hennar álits sé leitað varðandi áætlun um efnistöku fyrir námasvæðið, einkum hvað varðar frágang, og að samráð verði haft við opnun nýrra vinnsluteiga sem og frágang vinnsluteiga að vinnslu lokinni.“

3. ATHUGASEMDIR

Engin athugasemd barst á kynningartíma.

4. UMHVERFISÁHRIF VIKURNÁMS MILLI ÞJÓRSÁR OG RANGÁR OG Á HAFI NORÐAN SKÁLARFELLS

4.1 FYRIRHUGUÐ FRAMKVÆMD

Í frummatsskýrslu eru kynnt áform um framhald vikurnáms við Þjórsá austan Búrfells. Námusvæðin eru þrjú: Á Hafi vestan Þjórsár er námusvæðið um 100 ha. Fossabrekkunáma milli Þjórsár og Rangár er um 400 ha. Þessi tvö námusvæði eru unnin samkvæmt sérvinnsluleyfi við iðnaðarráðuneytið sem gildir til ársins 2018. Þriðja námusvæðið er nefnt Merkihvolsnáma, sunnan við Fossabrekkunámu og er það um 300 ha. Náman er unnin samkvæmt vikurvinnslusamningi við Holta- og Landsveit er gildir til ársins 2018. Stærðir námusvæðanna hér að framan eru áætlaðar út frá korti Jarðefnaiðnaðar hf. í frummatsskýrslu en í henni eru þau talin í heild vera um 700 ha.

4.1.1 Vikurnámur og vinnsla

Vikurnámið byggist á vikri úr Heklugosi fyrir um 2900 árum og er vikurlagið nefnt Hekla-3. Undir vikrinum er hraun. Þykkt vikurlaga á vinnslusvæðinu er víða 3-4 m en heildarþykkt lausra jarðlaga ofan á hrauninu allt að 6-7 m. Rannsóknir sem gerðar hafa verið á eiginleikum vikursins og magni hans á vinnslusvæðunum benda til þess að þar séu um 6.000.000 m³ af vinnanlegum vikri. Vinnsla vikursins hófst um 1980 og hafa verið fluttir út um 850.000 m³. Á Hafi er opin náma um 2 ha að flatarmáli, í Fossabrekkunámu um 15 ha og í Merkihvolsnámu um 4 ha en hluti þessara svæða telst frágenginn.

Í Fossabrekkunámu hafa verið afmarkaðir 90-100 m breiðir vinnsluteigar á fyrirhuguðu vinnslusvæði til ársins 2002. Vinnsluteigarnir eru hornrétt á Landveg í átt að Rangá og fjarlægð frá ánni ræðst af mörkum nýtanlegra vikurlaga og landslagi við ána. Ónýtanlegum jarðefnum er rutt ofan af vikrinum í byrjun og þau notuð við frágang að lokinni vinnslu og botnúttekt.

4.1.2 Rekstur á svæðinu

Samkvæmt frummatsskýrslu fer vinnsla að jafnaði fram á tímabilinu mars/apríl til október/nóvember. Á svæðinu er yfirleitt ein vélskófla sem notuð er við ofanafýtingu, ámokstur og frágang. Við ofanafýtingu og frágang er einnig notuð jarðýta í nokkra daga á ári en grafa við hreinsun á botni námunnar. Meðan á vinnslu stendur er á svæðinu 3000 l olúgeymir með olíu eingöngu fyrir vélskóflu. Til stendur að hafa lítill og færanleg skýli fyrir starfsmenn á svæðinu.

4.1.3 Flutningar

Í frummatsskýrslu kemur fram að vikurinn er fluttur á bílum til Þorlákshafnar og að farnar eru 8-24 ferðir á dag, með 25-30 tonn af vikri í hverri ferð að meðaltali í 120 daga á ári. Flutningsleiðin er um Landveg en í undantekningatilfellum er vegna ófærðar unnið úr námu á Hafi vestan Þjórsár og vikurinn þá fluttur niður Þjórsárdal.

4.2 ÁHRIF Á MENN OG SAMFÉLAG

Samkvæmt frummatsskýrslu koma Rangárbotnar og gróinn vesturbakki Ytri-Rangár ferðamönnum á óvart í þeirri auðn sem umlykur námusvæðið. Engin byggð eða önnur nýting er á svæðinu. Vikurflutningar um Landsveit hafa valdið íbúum við þjóðveginn einhverju ónæði vegna rykmengunar. Klæðning er á Landvegi um 1 km upp fyrir Galtalæk að undanteknum kafla milli Holtsmúla og Fellsmúla. Hafnar verða

framkvæmdir við þennan vegarkafli sumarið 1999 og verður þeim lokið sumarið 2000. Flutningaleiðir í gegnum byggð eru því að mestu með bundnu slitlagi og áhrif af flutningum því ekki veruleg né á útskipunarstað í Þorlákshöfn.

Náttúruvernd ríkisins telur að tryggja verði óhindraða umferð almennings eftir árbökkum Þjórsár og Ytri-Rangár. Einnig að aðkoma að Fossabrekkum verði óhindruð og umgengni á námusvæðum þannig að sem minnst verði vart við vikurnámið. Lögð er áhersla á að starfsmannahús á vinnslusvæðinu verði staðsett þannig að það verði lítt áberandi.

Í svörum framkvæmdaraðila kemur fram að framkvæmdin hafi hingað til ekki skemmt nánasta umhverfi Fossabrekkna né hindrað aðgang að þeim. Að þeim liggur merktur og upphækkaður vegur um frágengið svæði þar sem vikurnámi er lokið. Verði aðstöðu fyrir starfsmenn komið upp á svæðinu verður það gert í samráði við eftirlitsmann landeigenda og eftirlitsráðgjafa Náttúruverndar ríkisins á Suðurlandi.

Hollustuvernd ríkisins bendir á að í gildandi mengunarvarnareglugerð eru ákvæði og viðmiðunarmörk um loftgæði. Frummatsskýrslan veiti engar upplýsingar um áhrif framkvæmdarinnar á þá þætti en ekki sé ástæða til að ætla að farið verði yfir þessi mörk.

Í svörum framkvæmdaraðila kemur fram að engin úrvinnsla vikurs fari fram á svæðinu heldur er honum aðeins mokað á bíla og efni fært til á námusvæðinu. Vikurinn er ekki brotinn niður nema það sem lendir undir hjólum véla. Rykmengun er því lítil og engin tilefni til sérstakra aðgerða vegna rykmengunar. Loftmengun er engin á svæðinu utan útblásturs véla.

4.3 ÁHRIF Á JARÐMYNDANIR OG LANDSLAG

Samkvæmt frummatsskýrslu eru vikrarnir tiltölulega slétt, gróðursnautt svæði rofið af farvegum Þjórsár og Rangár. Á vinnslusvæðinu myndast lægðir sem þó verða ekki áberandi í landslaginu. Tekið verður tillit til niðurstaðna í skýrslu um náttúrufar¹ þar sem fram kemur að vinnslusvæði við vesturbakka Rangár verði takmarkað þannig að gróðursvæði haldist óskert. Miðað verður við að vinnslusvæðið verði minnst 100 m frá lækjardrögum og það merkt á kort eða loftmynd af svæðinu. Landinu verður skilað sem líkast því sem var fyrir efnistöku.

Náttúruvernd ríkisins telur brýnt að landslagsheildin við Rangárbotna og niður með Ytri-Rangá haldist. Lagt er til að vikurbökkunum verði ekki raskað á um 100 m breiðu belti meðfram Ytri-Rangá, mörk vinnslusvæðisins sett á kort og þau merkt kyrfilega í landinu á því svæði þar sem námavinnslan fer fram á hverjum tíma. Vikurbakkar sem skildir verða eftir við Rangá verði með hæfilegum fláa og séð til þess að þeir hvorki rofni né blási upp.

Í svörum framkvæmdaraðila kemur fram að sett verða út mörk verndarsvæðis á Rangárbökkum þar sem námavinnslan fer fram sbr. tillögur í skýrslu um náttúrufar. Flái á bökkum í frágengnum námum svæðisins sé þannig að uppblástur eða rof eigi sér ekki stað og verði sambærilegur frágangur viðhafður framvegis.

Náttúruvernd ríkisins leggur áherslu á að áður en leyfi verður veitt til efnistökkunnar liggja fyrir áætlun um fyrirhugaða efnistöku er geri grein fyrir magni og gæðum efnis,

¹ Fylgiskjal 7 með frummatsskýrslu

vinnslutíma og frágangi á efnistökusvæðinu þ.e. hverjum vinnsluteig fyrir sig svo og þegar námunni verður lokað. Náttúruvernd ríkisins fer fram á að eftirlit með framkvæmdinni og frágangur á efnistökuvernd, verði í samræmi við ný lög um náttúruvernd. Landgræðsla ríkisins fer fram á að áætlun um efnistöku fyrir allt svæðið verði lögð fram.

Í svörum framkvæmdaraðila kemur fram að fylgt verði reglum sem samningar og lög kveða á um varðandi áætlanagerð og frágang að námi loknu. Í Merkihvolnsnámu verður sambærilegur frágangur og annars staðar og vinnsluáætlun gerð samkvæmt samningi við landeigendur og í samráði við eftirlitsráðgjafa Náttúruverndar ríkisins á Suðurlandi.

4.4 ÁHRIF Á GRÓÐUR OG DÝRALÍF

Samkvæmt frummatsskýrslu er fuglalíf á fyrirhuguðu framkvæmdarsvæði afar strjált og fábrotið og helst bundið við Rangárbotna þar sem 13-14 tegundir verpa en á vikrunum sjálfum verpa 3-4 tegundir. Áhrif á fuglalíf eru lítil. Gróður á vinnslusvæðinu er ákaflega fábreyttur og á erfitt uppdráttar sökum veðurfarsskilyrða og lágrar jarðvatnsstöðu. Engar sjaldgæfar háplöntur hafa fundist á svæðinu og eru áhrif á gróður lítil.

Í frummatsskýrslu kemur fram að svæðið er nánast ógróið, þurr og gjóska í yfirborði og hefur iðulega verið jarðvegsfok af svæðinu. Efni sem fýkur úr námunum er fínasti hluti gjóskunnar og fyrst og fremst það sem brotnar niður undan farartækjum. Efnið sem kemur upp úr námunum er miklu grófara. Reynt verður að ganga þannig um námurnar meðan á vinnslu stendur að sem minnst fok verði úr þeim. Útilokað er að sá í hvern vinnslureit að námi þar loknu þar sem fræ getur borist í vikurinn sem verið er að vinna og grundvöllur vikursölu er að vikurinn sé laus við öll lífræn efni.

Náttúruvernd ríkisins fer fram á að við lokafrágang, eftir að búið er að slétta og móta landið, verði innlendar plöntutegundir notaðar til uppgræðslu en ekki innfluttar eins og t.d. lúpína eða beringspundur.

Landgræðsla ríkisins bendir á að óraskað yfirborð vikranna sé tiltölulega stöðugt en minnsta rask margfaldi það magn lausra efna sem fýkur af hverri flatareiningu. Farið er fram á að við lokafrágang nýtt svæða verði sáð melfræi og borið á svo lengi sem Landgræðslan telur þörf á. Ekki er fallist á þau rök að sáningar spilli hreinleika vikursins frekar en orðið er. Fræ og gró berast óhindrað af nærliggjandi svæðum inn yfir vinnslusvæðið og melsáning er gerð að hausti um það leyti sem vinnslu er að ljúka.

Í svörum framkvæmdaraðila er ítrekað að forsenda fyrir sölu vikurs til ræktunar er hreinn og frælaus vikur. Af þessari ástæðu er útilokað að fallast á kröfu um sáningu öflugra jurta við frágang námusvæða meðan á námuvinnslu stendur. Vísað er til greinargerðar Jarðefnaíðnaðar hf. um hreinleika vikurs ásamt umsögn Garðyrkjuskóla ríkisins þessu til stuðnings. Fyrirhuguð námusvæði eru lítt eða ógrónir vikrar og eiginlegur jarðvegur þar enginn. Gengið verður frá efnistökusvæðum þannig að þau falli sem best að umhverfinu. Réttast sé því að láta þann gróður sem er á svæðinu njóta sín eins og gert hafi verið til þessa.

Landgræðsla ríkisins bendir á að vikurvinnslusvæðið sé í miðju uppgræðslusvæði sem nær frá Valafelli og suður undir Galtalækjarskóg. Er þess krafist að norðurmörk vinnslusvæðisins, austan Þjórsár, verði að minnsta kosti færð suður fyrir núverandi

landgræðslugirðingu norðan Dómadalsleiðar þar sem uppgræðsla sé hafin á því svæði. Þá leggur stofnunin til að svæðinu frá upptökum Rangár í Norðurbotnum að þjóðvegi 26 verði haldið utan vinnslusvæðis og engin vinnsla verði heimiluð á Norðurbotnasvæði eftir árið 2005 þar sem gera má ráð fyrir að svæðið verði þá að talsverðu leyti gróið. Er lagt til að námaleyfi verði bundið við 10 ár þannig að Landgræðsla ríkisins geti samræmt aðgerðir sínar á aðliggjandi uppgræðslusvæðum vikurnámi á námusvæðinu.

Í svörum framkvæmdaraðila kemur fram að samningar um rannsóknir og nýtingu vikurs á svæðinu beggja megin ár hafi upphaflega verið gerðir við ríkissjóð og viðkomandi aðila að landsréttindum í desember 1977 og hafi miðast við stærra svæði en það sem núverandi samningur miðast við. Árið 1984 voru samningar þessir endurnýjaðir í hreina námuréttarsamninga við fjármála-, iðnaðar- og landbúnaðaráðuneyti og viðkomandi sveitarfélög og voru þar mörk svæðis hin sömu og fyrr. Árið 1998 var gerður samningur til 20 ára með nýjum landamörkum sem talin voru eðlileg að undangengnum rannsóknum og tímamörkum sem hæfileg þóttu með tilliti til fjárfestinga. Í ofangreindum samningum er hvergi getið um framkvæmdir Landgræðslunnar á svæðinu. Hugsanlegt misræmi milli samninga verði að leysa á öðrum vettvangi en í frummati á umhverfisáhrifum.

4.5 ÁHRIF Á GRUNNVATN

Samkvæmt frummatsskýrslu eru Rangárbotnar skilgreindir sem vatnsverndarsvæði í Svæðisskipulagi fyrir miðhálandi Íslands 1996-2015. Mikill jarðvatnsstraumur heldur áfram niður landið og kemur fram í lindum í Landsveit. Fjarlægð þangað er yfir 10 km svo mengunarhætta af völdum óhapps á námasvæðinu er hverfandi lítil. Samkvæmt frummatsskýrslu verður olíubirgðum á svæðinu haldið í lágmarki, vélar og tæki verða að jafnaði ekki fleiri en þörf krefur, tækjakostur verður endurnýjaður með eðlilegum hætti og viðhald verður kerfisbundið til að hindra olíumengun.

Hollustuvernd ríkisins bendir á að umfjöllun sé takmörkuð um tæknilegar aðgerðir til mengunarvarna, s.s meðferð á olíum og eldsneyti, stærð geyma og frágang þeirra, aðstöðu til viðhalds, eldsneytistöku og olíuskipta, eða hvort slík aðstaða verði sett upp á staðnum.

Í svörum framkvæmdaraðila er vísað í frummatsskýrslu og ennfremur greint frá því að áfylling eldsneytis er einungis af tankbíl olúfélags á kálf (tankur á hjólum) og þaðan af honum á hjólaskóflu og gröfu eða jarðýtu í einstaka tilfellum. Olíuskipti á svæðinu eru einungis á hjólaskóflu fjórum sinnum yfir sumarið. Annað viðhald fer fram á verkstæðum í byggð og eldneytisáfylling flutningabíla fer fram á afgreiðslustöðum olúfélaganna.

5. NIÐURSTAÐA SKIPULAGSSTJÓRA RÍKISINS

Verkfræðistofa Suðurlands ehf. hefur fyrir hönd Jarðefnaiðnaðar hf. tilkynnt til frumathugunar fyrirhugað vikurnám Jarðefnaiðnaðar hf.. Námusvæði á Hafi og Fossabrekkunáma eru samkvæmt sérvinnsluleyfi útgefnu af iðnaðarráðuneytinu dags. 30. apríl 1998 og gildir til ársins 2018. Merkihvoltnáma er samkvæmt vikurvinnslusamningi við Holta- og Landsveit dags. 28. júní 1995 og gildir til ársins 2018. Svæðið er allt um 700 ha. Markmið framkvæmdarinnar er að nema vikur og vinna hann til sölu innanlands og erlendis og áframhaldandi vöruþróun.

Vikurvinnslusvæðin sem vinnsluleyfi og vinnslusamningur ná til eru víðáttumikil og þar liggur fjölfarin ferðamannaleið inn á hálendið. Rangárbotnar eru á náttúruminjaskrá og er mikilvægt að vikurnámið hvorki raski þeim né hindri aðgengi almennings að þeim. Vikurnámið fari því ekki nær vatnsbökkum í Rangárbotnum en 100 m. Mörk þau verði færð inn á loftmynd af svæðinu og merki sett út í landi áður en virkurnám hefst í aðliggjandi vinnsluteig. Haft verði samráð við Náttúruvernd ríkisins um endanleg mörk vinnsluteiga er liggja að Rangárbotnum og mótun jaðars þeirra.

Námusvæðin er tiltölulega sléttir og lítt grónir vikrar. Framkvæmdaraðili leggur mikla áherslu á hreinleika umhverfis námusvæðin og að vikurinn sé hreinn og laus við fræ. Uppgræðsla lands er hafin í nágrenni námusvæðanna og er viss hættu á að fræ berist þaðan inn á vinnslusvæðin. Verði sáð árlega í hvern vinnsluteig, þegar vinnslu er lokið, eykst hættu á fræmengun vikursins frá því sem nú er, þar sem töluverð fjarlægð er frá vinnsluteigum að næsta uppgræðslusvæði. Það er mat skipulagsstjóra ríkisins að ekki skuli sáð í vikurvinnslusvæði meðan á vinnslu stendur því sáning kunni að spilla þeirri afurð sem verið er að afla á svæðinu.

Dregið verði úr hættu á foki úr vinnslusvæðum með vandaðri umgengni, opin vinnslusvæði verði takmörkuð eins og kostur er og jaðrar vinnsluteiga jafnaðir niður eins fljótt og auðið er. Við lok vikurnáms á svæðinu eða ef forsendur um hreinleika vikursins breytast verði uppgræðsla námusvæðanna endurskoðuð.

Hvað varðar ágreining framkvæmdaraðila og Landgræðslu ríkisins um breytingar á norðurmörkum námusvæðisins, þá telur skipulagsstjóri ríkisins þann ágreining sprottinn af ástæðum sem séu samningsréttarlegs eðlis. Samkvæmt 8. gr. laga nr. 63/1993 um mat á umhverfisáhrifum einskorðast úrskurður skipulagsstjóra við það að fallast á viðkomandi framkvæmd með eða án skilyrða eða að úrskurða framkvæmdina í frekara mat á umhverfisáhrifum. Í ljósi þessa mun skipulagsstjóri ekki taka afstöðu til ofangreinds ágreinings í úrskurði þessum.

Ábendingum Landgræðslunnar um takmörkun á vinnslu við Norðurbotna er beint til sveitarstjórnar Holta- og Landsveitar, sem taki á því í framkvæmdaleyfi í samráði við framkvæmdaraðila.

Framkvæmdaraðila er ekki skylt að gera áætlanir um vinnslu og frágang á námusvæðunum skv. lögum nr. 44/1999 um náttúruvernd þar sem þau öðluðust ekki gildi fyrr en eftir útgáfu sérvinnsluleyfis og gerð vikurvinnslusamnings. Að mati skipulagsstjóra ríkisins er tryggt að vel sé staðið að vikurnáminu og frágangi vinnslusvæða með því að farið sé að ákvæðum reglugerðar um nýtingu og vinnslu vikurs nr. 514/1995 og sérvinnsluleyfi frá 30. apríl 1998. Sambærileg ákvæði um vinnslu og frágang verði tekin inn í framkvæmdaleyfi fyrir vinnslu úr Merkihvoltnámu.

Samráð verði haft við Náttúruvernd ríkisins um tímabundna staðsetningu smáhýsis fyrir starfsmenn.

Að mati skipulagsstjóra ríkisins er ekki hætt á grunnvatnsmengun vegna starfseminnar ef meðferð olíu verður svo sem framkvæmdaraðili greinir frá en að öðru leyti farið að ákvæðum laga um hollustuhætti og mengunarvarnir.

Þegar lokið er lagningu bundins slitlags á flutningaleiðir um byggð er ekki talið að flutningar vikursins hafi teljandi ónæði eða óþægindi í för með sér fyrir íbúa í nágrenni þeirra umfram aðra umferð.

Samkvæmt 27. gr. skipulags- og byggingarlaga nr. 73/1997 þarf að sækja um framkvæmdaleyfi til sveitarstjórna Holta- og Landsveitar og Gnúpverjahrepps. Ekkert skipulag er í gildi í Holta- og Landsveit en til er staðfest aðalskipulag af Gnúpverjahreppi. Framkvæmdin er ekki samkvæmt staðfestu gildandi aðalskipulagi Gnúpverjahrepps og þarf að breyta því. Sveitarstjórn Holta- og Landsveitar þarf að leita meðmæla Skipulagsstofnunar með veitingu framkvæmdaleyfis, sbr. 3. tl. bráðabirgðaákvæða skipulags- og byggingarlaga nr. 73/1997, með síðari breytingum.

Á grundvelli gagna framkvæmdaraðila lögðum fram við frumathugun, umsagna og svara framkvæmdaraðila við þeim er það mat skipulagsstjóra ríkisins að fyrirhugað vikurnám Jarðefnaiðnaðar hf. milli Þjórsár og Rangár og á Hafi norðan Skálarfells muni ekki hafa í för með sér umtalsverð áhrif á umhverfi, náttúruauðlindir eða samfélag.

6. ÚRSKURÐARORÐ

Í samræmi við 8. gr. laga um mat á umhverfisáhrifum nr. 63/1993 hefur skipulagsstjóri ríkisins farið yfir þau gögn sem lögð voru fram af hálfu framkvæmdaraðila ásamt umsögnum og svörum framkvæmdaraðila við þeim.

Með vísun til niðurstöðu skipulagsstjóra ríkisins sem gerð er grein fyrir í 5. kafla þessa úrskurðar er fallist á fyrirhugað vikurnám Jarðefnaiðnaðar hf. milli Þjórsár og Rangár og á Hafi norðan Skálarfells.

7. KÆRUFRESTUR

Samkvæmt 14. grein laga nr. 63/1993 má kæra úrskurð skipulagsstjóra ríkisins til umhverfisráðherra. Kærufrestur er til 20. október 1999.

Reykjavík, 15. september 1999

Stefán Thors

Hólmfríður Sigurðardóttir